

MTA Doktori Pályázat

Az értekezés címe: Felelőség és immunitás a választottbíráskodásban mint alternatív vitarendezési eljárásban. Jogösszehasonlító elemzés.

Válasz Prof. Dr. Kecskés László, Prof. Dr. Benke József és Prof. Dr. Veress Emőd opponensi véleményére

Mottó:

A tudomány és művészet hazája nem a lét, az „esse”, hanem a lehetőség, a „posse” s ha a létben megnyilvánul, attól a lét lesz gazdagabb; a tudomány és művészet részéről végtelen alázat, hogy a létben magát megnyilatkoztatni engedi, hiszen minden alakot-öltése fogyatékos. (Weöres Sándor: A teljesség felé)¹

1. Bevezetés és általános észrevételek

Válaszom legelején kiemelem, köszönettel tartozom opponenseimnek, hogy elvállalták a dolgozatom bírálói tisztségét. Hálás vagyok nekik azért, hogy a dolgozatról több helyen is elismerő módon nyilatkoztak, de természetesen azért is, hogy a mű hiányosságaira, hibáira felhívták a figyelmemet. Köszönöm az elismerő szavakat, valamint a további kutatásra, elemzésre ösztönző megállapításokat. A jelen válaszban elsődlegesen a bírálatokat tartalmazó megállapításokra reflektálok, a dolgozat érdemeit kiemelő észrevételekre csak szükség szerint térek ki.

Az opponensi véleményekben a dolgozattal kapcsolatban megfogalmazott kritikai észrevételekre alapvetően külön-külön szeretnék választ adni, azzal, hogy külön kiemelem azokat a megjegyzéseket, melyek mindegyik opponensi véleményben azonosan vagy nagyon hasonlóan jelennek meg, és azokra együttesen – jelen 1. pontban – kívánok reagálni.

Mindhárom opponensi vélemény – eltérő hangsúllyal és részben eltérő következtetéssel – kitér az értekezésben alkalmazott jogösszehasonlító módszertanra. Erre figyelemmel ezeket az észrevételeket együttesen válaszolom meg, azzal, hogy természetesen röviden bemutatom az egyes opponensek egymástól eltérő véleményét.

Benke József opponensi véleményében kiemeli, hogy az értekezés ténylegesen *funkcionalista jogösszehasonlítást* tartalmaz, hiszen a normaszövegek összevetésétől számos vonatkozásban elrugaszkodik. Kiemeli, hogy szükséges lett volna előzetesen megadni azokat a módszertani paradigmákat, amelyek meghatározzák, nyilvánvalóvá teszik, hogy a szerző mely okból választja ki az összehasonlítandókat, milyen jogi és/vagy jogon túli környezetbe ágyazva vizsgálja az intézményeket, illetve milyen előzetes szempontok, hangsúlyok alapján fogja kialakítani a *tertium comparationis*-t, az összehasonlítás eredményét.² Ezt hiányolja a

¹ Lásd: WEÖRES S.: *A teljesség felé*. <https://www.muszeroldal.hu/measurenotes/ws-teljesseg.pdf> (A letöltés ideje: 2025. 02. 22.)

² A *tertium comparationis* fogalmához lásd különösen: „Ugyanúgy, ahogyan minden comparatio nyíltan feltárja már egy adott ún. tudományos módszer választásában/alkalmazásában is művelője gyakorlati (tehát ön-)érdekét

dolgozatból, és álláspontja szerint a ténylegesen alkalmazott módszer tudományos kontextusba helyezése révén a komparatív módszer mintegy ösztönszerűen helyes alkalmazásának elkerülése és a (cél)tudatosság erősítése az olvasóban lehetségessé vált volna. Az öt nemzetközi elméletet bemutató fejezet vonatkozásában Benke kiemeli, hogy igényes funkcionális jogösszehasonlítás volna a bemutatott elméletek ütköztetése a hazai szabályozási tervvel, hiszen ebben felvonultatható lenne a jog mint *comparandum* és *comparatum* teljes *genus proximuma*. Benke javasolja ezen hiányosságok pótlását a kötet publikálása előtt.

Egyetértek Benke József opponensi véleményével abban a tekintetben, hogy az egyes módszertani kérdéseket érdemes lett volna hangsúlyosabban kifejezni a dolgozatban, erre főként terjedelmi okokból nem került sor. A funkcionalista jogösszehasonlítás mint módszer mellett figyelemmel voltam a Konrad Zweigert által kidolgozott *praesumptio similitudinis* elvre, mely szerint a magánjog ún. apolitikus területein – dologi jog, szerződési jog és kártérítési jog – vélelmezhető, hogy a

„fejlett nemzetek a felmerülő szabályozási szükségleteiket ugyanolyan vagy nagyon hasonló módon oldják meg.”³

Ennek az értekezés szempontjából kifejezetten a választottbírói immunitás – felelősség fogalmak dichotómiája szempontjából van komoly jelentősége. Az értekezés egyik fontos megállapítása az, hogy hasonló jogi célt – a választottbírói esetleges helytállás szabályozását – az angolszász jogrendszerek elsődlegesen az immunitás (annak valamelyik formája) segítségével, míg egyes kontinentális jogrendszerek a polgári jogi felelősség megfelelő alkalmazásával érik el. Az értekezésben ezzel kapcsolatban kifejezetten utalok az angolszász és kontinentális jogi gondolkodás közötti különbségre.

Ezzel kapcsolatban hivatkoztam Varga Csaba jogfilozófus megállapítására, aki szerint a germán-kontinentális szellem a lényegét mint kvázi-dologiságban az esszenciát keresi, míg az angolszász tapasztalatisággal, példák tömegéből indukáltan építi fel világát. A germán-kontinentális jogi gondolkodás tudja, hogy a piros arcban és ruhában pirosság rejlik, ami van, mert ott van, tehát önálló esszenciaként van, és közösséget képez egyébként másnemű dolgok közt, az angolszász csak annyit tud, hogy a madarak, miket folyvást figyel, tegnapelőtt így repültek, tegnap úgy, s ma újra nézi őket, vagyis törvényt, mindenkorra meghatározott

s benne akkor és ott aktualizált konkrét művelése teljes emberi környezetét — hiszen azért hasonlítunk, hogy magunkat/magunkét lássuk jobban, tehát a *tertium comparationis* mindig (létiünkben vagy produktumunkban) magunk vagyunk — nos, az emberi gyakorlat fejleményeivel és létrehozott szellemi s intézményi kultúrája egyes darabjainak és vonatkozásainak a rendszerező/feltáró leírásával foglalkozó humántudomány (a történelemtől az antropológiáig, közgazdaságig, jogig és politikatudományig) elsődlegesen mindig önleírás, amit többnyire annak (mai, főként atlanti civilizációinkban egyre kevésbé visszafogottan) univerzálisként projekcionálása szokott követni.” Lásd: VARGA CS.: *A jogtudomány természete*. MTA Law Working Papers, Budapest, 2015. 4. o. Figyelmet érdemel, hogy Hamza Gábor éppen a római jogot tartja egyfajta *tertium comparationis*-nak az alábbiak szerint: „A római jog döntően ilyen módon válhat az összehasonlító jogi kutatások alapjává, és mint *tertium comparationis* tölthet be századunkban is fontos szerepet a hazai, magyarországi jogászképzésben is.” Lásd: HAMZA G.: *A római jog szerepe a jogászképzésben*. <https://ojs.lib.unideb.hu/gerundium/article/download/2243/2120/3815> (A letöltés ideje: 2025. 02. 25.) 53. o.

³ Lásd ezzel kapcsolatban: K. ZWEIGERT – H. KÖTZ: *Introduction to Comparative Law*. Oxford, 1992, 36.o. Összefoglaló jelleggel lásd: FEKETE B.: *Az összehasonlító jogi funkcionalizmusról – elméleti-történeti vázlatkísérlet*. Állam- és Jogtudomány 2009/2., 199-227. o.

ismétlődést nem láthat bennük, de mivel megfigyelésében rejlik eddig meg nem cáfolt állandóságszerűség, holnapra is remélt hasonlóságukra talán bizalommal építheti ténykedését.⁴

Benke József észrevételével kapcsolatban feltétlenül utalni kívánok arra, hogy ha talán nem is kellően hangsúlyozva és nem szembetűnő módon, de a tárgyalt amerikai elméletek közül van olyan, amelyik kifejezetten beépítésre került a *de lege ferenda* javaslatba. Ezzel kapcsolatban kifejezetten Susan D. Franck elméletére kívánok utalni. Az értekezés 174. oldalán idézem a Franck professzor által javasolt, a választottbírók felelősségére vonatkozó lehetséges szabályozást. Ebben szerepel, hogy a választottbíró felelős lesz akkor, ha jogtalan módon elmulaszt az ügyben ítéletet hozni. Ezzel kapcsolatban az értekezés 175. oldalán felvetem, hogy felmerül az a kérdés is – és ez részben Susan D. Franck elméletének egyfajta kritikájaként fogható fel –, hogy esetleg az járhat-e a választottbíró kártérítési felelősségével, amennyiben ugyan késedelmesen, de meghozza a választottbírósi ítéletet, azonban a késedelem ténye már önmagában kárt okoz a feleknek, és a késedelem alapvetően a választottbíró számára felróható. Ezzel kapcsolatban azt az álláspontot foglaltam el, hogy igen, ekként nemcsak az ítélet meghozatalának elmulasztásáért, hanem annak késedelmes meghozataláért is felelősséggel tartozhat egy választottbíró.

Az értekezés 206. oldalán a magyar *de lege ferenda* szövegtervezet (4) bekezdése az alábbiak szerint rendelkezik:

Amennyiben a választottbíró eljárása során akár egyes eljárási cselekményeivel, akár az ítélet vagy az eljárást befejező egyéb határozat meghozatalával késedelembe esik, a késedelemért a szerződésszegéssel okozott kárért való felelősség szabályai szerint felel.

Erre a szövegtervezetre – mely nemcsak az ítélet meghozatalának elmulasztását, hanem annak késedelmes meghozatalát is felelősségi alakzatnak tekinti – egyebek mellett Susan Franck szövegtervezete is hatással volt, és annak egyfajta kritikai továbbgondolása is tükröződik az én javaslatomban.

Kétségtelen, hogy a *de lege ferenda* javaslat tartalmazó fejezet nem tartalmaz ezen kapcsolódási pontra közvetlen utalást, ha ez szerepelne benne, akkor az opponens által észrevételezett jogösszehasonlító metódus hatása nyilvánvalóbb módon válna érzékelhetővé. Ezzel kapcsolatban megjegyzem továbbá, hogy – a jogösszehasonlító szempontrendszer alkalmazását erősítve – az értekezésben utalok arra is, hogy a portugál jog is tartalmazza azt a szabályt, hogy az a választottbíró, aki indokolatlanul akadályozza a határozat határidőn belüli meghozatalát, felelős az okozott kárért.⁵

Bár szintén a *de lege ferenda* javaslattal foglalkozó rész ezt *expressis verbis* nem tartalmazza, de a javaslat megalkotására jelentős hatással volt az osztrák Christian Hausmanninger által megalkotott szabályjavaslat is, melynek – miként az az értekezés 177. oldalán kifejtésre kerül

⁴ Lásd: értekezés, 94. o.

⁵ Lásd: értekezés, 148. oldal. Lásd továbbá:

https://www.centroarbitragem.pt/xms/files/Legislacao/Lei_n_632011_Lei_da_Arbitragem_Voluntaria.pdf (A letöltés ideje: 2025. 02. 22.)

– immanens eleme az, hogy a választottbírói felelősségre vonást vagy az eljárás idő előtti befejezéséhez, vagy – ami talán gyakoribb – az érvénytelenítéshez köti.⁶ Ezzel kapcsolatos kritikai észrevételként jegyzem meg ugyanitt, hogy a választottbírói felelősség vajon kizárólag akkor áll-e fenn, ha a választottbíróság ítéletét érvénytelenítették, azaz, más szavakkal, nem lehet-e akként választottbíróként kárt okozni, és azért felelősséggel tartozni, hogy maga a választottbírósági ítélet érvénytelenítésre nem került. Utalok arra, hogy ha a választottbírói ítélet késedelmes meghozatala okozhat adott esetben kárt a peres feleknek, elképzelhető olyan esetkör is, ahol a választottbíróság eljárása alapján meghozott ítélet érvénytelenítése ugyan nem lehetséges, de a károkozás megvalósul.

Fentiekre is figyelemmel a saját *de lege ferenda* javaslatomban kifejezetten nem szerepel az, hogy a választottbíróval szembeni felelősségrevonás *conditio sine qua non*-ja lenne a választottbíróság ítéletének érvénytelenítése, így elmondható, hogy Hausmanninger javaslata kifejezetten hatással volt a saját szövegjavaslatomra, olyan módon, hogy egy általa nagyon lényegesnek tekintett feltételt (melyet maga az osztrák joggyakorlat is kifejezetten ennek tekint) szándékolt módon nem építettem be az én tervezetembe.

Veress Emőd opponensi véleményében a jogösszehasonlítás kapcsán kiemeli, hogy az összehasonlító vizsgálat vonatkozásában az egységes, egyértelmű kritériumrendszer alkalmazásának hiányát lehet rögzíteni.

Az angol és amerikai jogrendszer vonatkozásában Veress Emőd utal arra, hogy a két jogrendszer közötti eltérések kiemelése fontos, de hiányolja a részletesebb ismertetést a többi *Common Law* jogrendszerű ország tapasztalatairól.

Kecskés László a jogösszehasonlító módszertan alkalmazásával alapvetően elégedett, és a *mikro-komparatív* jogösszehasonlító módszer használatát fedezi fel a dolgozatban. Kiemeli, hogy a jogösszehasonlítás gondolatvilágában – elméletében és gyakorlatában – egy jelentős módszertani ugrópont Eörsi Gyula munkássága óta fontossá, szinte megkerülhetetlenné vált, és ez érvényes maradt mind a mai napig. Ez a „lényegesre redukálás” mozzanata. A leíró jellegű jogösszehasonlítás és az elméleti értékű jogösszehasonlítás között ez az egyik lényeges gondolati ugrópont – ennek léte vagy nem léte – minőségteremtő kritérium. Ennek megítélése szerint a dolgozat eleget tesz és utal e körben az értekezés azon megállapítására, mely szerint számos jogrendszer (pl. a német vagy a francia jog) a bírói felelősséget alapul véve szabályozza a választottbírói felelősséget – vagy, mint például az USA joga, a bírói immunitás mintájára alkotja meg a választottbíró immunitását – és a jogalkalmazás során is gyakran figyelembe vételre kerülnek a bírói felelősségre vonatkozó szabályok a választottbíró felelősségének megítélésekor. Az ügyvédi felelősségre történő kitekintésnek elsődlegesen a választottbírói felelősséggel, illetve a tevékenység során okozott károkkal összefüggő felelősségbiztosítás vonatkozásában van jelentősége.

⁶ Lásd továbbá: C. HAUSMANINGER: *Civil Liability of Arbitrators – Comparative Analysis and Proposals for Reforms*. *Journal of International Arbitration*. 7 (1990). No. 4. 46 – 48. o.

Egyet kell értenünk Veress Emőddel abban, hogy a további *Common Law* jogrendszerű országoknak a választottbírói felelősség vonatkozásában történő elemzése lényeges lehet, elsősorban terjedelmi okokkal magyarázható, hogy az értekezésben miért kellett csupán a vizsgált országokra szorítkoznunk. Ebben a tekintetben érdekes példaként az afrikai *Common Law* jogrendszerű országokra utalhatunk.

Az afrikai *Common Law* jogrendszerekben a választottbírói immunitás elveire nagy hatással volt az Angliából átvett *Common Law*. Azokban a joghatóságokban, ahol nincsenek kifejezett rendelkezések a választottbírói mentességről, a *Common Law*-t tekintik alkalmazandónak. Ugyanígy az 1996. évi angol választottbírói törvénynek a választottbíró mentességére vonatkozó rendelkezéseit Ghána, Libéria és Kenya kevés módosítással vagy anélkül fogadta el. Nigériában a választottbíráskodásról szóló törvény nem rendelkezik a választottbírók immunitásáról. Nigériában azonban a *Common Law* alkalmazandó, és a választottbírói immunitás a *Common Law* szerint kerül alkalmazásra. Így a különböző *Common Law* joghatóságok bíróságai következetesen elismerték, hogy a választottbírák bírói jellegű feladatokat látnak el, és a bírákhoz hasonló mentességet élveznek, tekintettel funkcióik ítélező jellegére.

Az *NNPC kontra Lutin Investment Ltd.* ügyben Uche Omo bírót félként nevezték meg egy bírósági eljárásban, amelyet választottbíróként folytatott. A bíróság meghallgatta és eldöntötte a választottbíró érintő jogvitát, azonban a kereseteket elutasította. A választottbíró mentelmi jogának kérdése nem merült fel a bírósági eljárás során. Lagos Állam választottbírói törvénye kifejezetten rendelkezik a választottbírói mentelmi jogról, átvéve az 1996. évi angol választottbírói törvény rendelkezéseit.

Zambiában a választottbírói törvény 28. szakasza előírja, hogy a választottbíró, a választottbírói bíróság vagy más intézmény, illetve a törvény által vagy a törvény alapján a választottbírói eljárással kapcsolatos bármely funkció ellátására felhatalmazott személy nem felelős a funkció ellátása vagy állítólagos ellátása során jóhiszeműen elkövetett vagy elmulasztott cselekményekért. A törvény továbbá előírja, hogy a választottbírói eljárásban a tanúk a bíróság előtt megjelenő tanúkkal azonos felelősséggel szemben védelmet élveznek.

A tanzániai választottbírói törvény nem rendelkezik a választottbíró immunitásáról. Tanzánia jogrendszere azonban az angol szokásjogon alapul, és a választottbírói mentelmi joggal kapcsolatos szokásjogi álláspont alkalmazandó. Így a választottbíró nem felelős a választottbírói feladatainak ellátása vagy állítólagos ellátása során elkövetett vagy elmulasztott cselekményekért, kivéve, ha a cselekmény vagy mulasztás bizonyítottan rosszhiszemű volt, és szándékos kötelezettségzegésnek minősül.⁷

Érdeemes lehet megvizsgálni továbbá az ausztrál jog vonatkozó megoldását is. Az ausztrál jog tekintetében kiemelendő, hogy Ausztráliában a választottbírák nem felelősek gondatlanságért mindazok vonatkozásában, amit választottbírói minőségükben tettek vagy elmulasztottak tenni.

⁷ Lásd: D. RHODES-VIVOUR *Immunity of Arbitrators*. Arbitration 83 (2017) Issue 4. 452 – 453. o. Lásd továbbá: D. RHODES-VIVOUR: *Commercial Arbitration law and Practice Through the Cases*. South Africa, 2016. 216. o. A nigériai választottbírói joghoz lásd továbbá: D. RHODES-VIVOUR: *Recent Arbitration Related Developments in Nigeria*. Arbitration 76 (2010) 130 – 135. o.

Felelősséggel tarthatnak azonban csalásért az 1974. évi nemzetközi választottbíróvási törvény 28. szakasza alapján (amelyet 1992-ben módosítottak az UNCITRAL *Model Law* rendelkezéseinek megfelelően) és az 1985. évi kereskedelmi választottbíróvási törvény 51. szakasza alapján az egyes államokban belföldi választottbíráskodás esetében. A kereskedelmi választottbíráskodásról szóló törvény 51. cikke kimondja, hogy

*A választottbíró vagy választottbíró nem felel gondatlanságért az általa tett vagy elmulasztott cselekményekért választottbírói vagy döntőbíró minőségében, de felelősséggel tartozik csalásért az e minőségében tett vagy elmulasztott cselekményekért. Ennek alapján a választottbíró jelentős immunitással rendelkezik, kivéve, ha nem követett el csalásnak minősülő súlyos kötelességszegést.*⁸

A jogösszehasonlítás vonatkozásában tett egyes módszertani kritikai észrevételeket megfontolom, és a dolgozat továbbfejlesztése során hasznosítani kívánom.

2. Prof. Dr. Kecskés László opponensi véleménye

Kecskés László akadémikus opponensi véleményében a dolgozatot jól szerkesztettnek, tartalmasnak tekinti. Az alábbiakban néhány, az opponensi véleményben szereplő kritikai észrevételre kísérek meg választ adni.

Kecskés László utal arra, hogy értekezésem nem foglalkozik a mediátori felelősséggel. Ezzel módszertanilag részben egyetért, részben kifogást is támaszt azzal kapcsolatban, hogy álláspontja szerint a mediációra, és az ahhoz részben hasonlító „*ad hoc*” választottbíráskodási formációkra is érdemes lett volna bizonyos fokig kiterjeszteni a disszertációbeli elemzést. Ezzel az észrevétellel egyet kell értenünk, elsődlegesen terjedelmi okokból nem foglalkoztam az értekezésben a választottbíráskodási felelősséggel hasonlóságot mutató, de attól – a két vitarendezési mód különbözősége miatt – részben eltérő (és kutatási szempontból ezért izgalmas) mediátori felelősséggel. Ugyanakkor az értekezésben röviden utalunk a mediátori felelősséget elemző szakirodalmi munkákra.⁹

Egyetértek Kecskés László azon megállapításával, mely szerint fontos és érdekes további kutatási területnek tekinti az *arbiter ex aequo et bono* fogalmával kapcsolatos egyes felelősségi kérdéseket. Ezzel kapcsolatban kifejezetten érdemes utalni a latin-amerikai jogrendszerekre.

⁸ Lásd: R. MULLERAT: *The Liability of Arbitrators: a Survey of Current Practice*. Lásd: https://www.josemigueljudice-arbitration.com/xms/files/02_TEXTOS_ARBITRAGEM/01_Doutrina_ScolarsTexts/arbitrators_impartiality_and_independence/mullerat_ilability_arbs.pdf 1. (A letöltés ideje: 2025. 02. 22.) 15. o. Lásd továbbá: J. AMOR – SMITH: *The Immunity of Arbitrators Under English and Australian Law* Australian Construction Law Newsletter 1991/19. 6 – 10. o.

⁹ Lásd: A.A. CHAYKIN: *Mediator Liability – a New Role for Fiduciary Duties?* University of Cincinnati Law Review. 53 (1984). No. 3. 731 – 764. o.; MUNKÁCSI M.: *A mediáló és ítélkező bíró kettős szerepe, különös tekintettel a vitarendezés elősegítésének eszköztárára*. In: *Bíró és mediátor. Válogatott tanulmányok a közvetítői eljárás elméleti és gyakorlati kérdéseiről*. (szerk.: GLAVANITS J.) Győr, 2020. 75 – 92. o.

Széles körben ismert, hogy a latin-amerikai jogrendszerek többségére az elmúlt évszázadokban jelentős hatást gyakorolt a spanyol jogrendszer.¹⁰ Ez az *ex aequo et bono* választottbíráskodás alkalmazása tekintetében is igaz. Számos latin-amerikai országban a választottbíráskodást szabályozó törvények korábban elváltak (és bizonyos esetekben még mindig elválasztják) a jog szerinti választottbírót (*arbitraje derecho*) és az *ex aequo et bono* választottbírót. Az előbbinek szigorúan be kellett tartania a törvényeket (mind az anyagi, mind az eljárásjogi szempontok tekintetében), míg az utóbbi szabadabban gyakorolhatta az igazságszolgáltatást, sőt ítélkezésében akár a természetjogi elveket is alkalmazhatta. Az argentin esetjogban az *ex aequo bono* és a *de jure* döntőbíró közötti különbség szintén nagyon jelentős. Az argentin kereskedelmi legfelső bíróság 2005. március 4-én kimondta, hogy az *arbitrer de jure* szak- és jogi ismeretei alapján hozta meg ezt a döntést, szemben az *ex bono et aequo arbitrerrel*, aki legjobb tudása szerint rendezte a jogvitát, és még a jogi formalitásokon is túlléphet.¹¹

Nagyon köszönöm Kecskés László opponensnek, hogy felhívta a figyelmemet Sonia Mentschikoffnak a választottbíráskodással összefüggő munkásságára. Értekezésemnek az Egyesült Államokkal foglalkozó fejezetében a korai amerikai választottbírói jog bemutatásakor Mentschikoff egyik munkája hivatkozásra is kerül.¹²

Kecskés László opponensi véleményében kiemeli, hogy a választottbírói felelősséggel összefüggésben is érdekes lenne foglalkozni azzal, hogy az immunitás pusztán jelenség vagy pedig jogintézmény. Opponens számára kézenfekvőnek tűnik, hogy mindkettő. Kecskés László véleménye az, hogy a disszertáció az immunitással inkább, mint jogintézménnyel foglalkozik. Az immunitás mint jelenség bemutatására jó példa lehet az *International Bar Association* 1987-ben kiadott *Rules of Ethics for International Arbitrators* című iránymutatásában elfoglalt álláspont. Az IBA álláspontjának lényeges eleme, hogy a nemzetközi választottbírákat megillető immunitás a jogi kötelezettségeik szándékos vagy hanyag figyelmen kívül hagyására nem vonatkozik. Ugyanakkor az IBA álláspontjában azt is nyilvánvalóvá teszi, hogy nem áll szándékában az Etikai Szabályzat szabályaival lehetőséget biztosítani a bosszús feleknek arra, hogy a nemzetközi választottbírákat nemzeti bíróságok előtt perelhessék be.¹³

Opponens utal arra, hogy addig, amíg a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara mellett működő Állandó Választottbírói Szövetséghez benyújtott keresetek száma csekély, nem érdemes a választottbírói felelősségbiztosítás feltételrendszerének kidolgozásával foglalkozni. Egyetértve azzal, hogy egyelőre ténylegesen kevés, a választottbíró felelősségét vizsgáló jogeset ismert a magyar gyakorlatban, a jövő esetleges változásaira, kihívásaira figyelemmel (melyeket befolyásolhat a választottbíráskodás remélhetőleg szélesebb körben történő elterjedése) nem tartottam haszontalannak a felelősségbiztosítási kérdések elemzését.

¹⁰ Lásd ezzel kapcsolatban: G. HAMZA: *Entstehung und Entwicklung der modernen Privatrechtsordnungen und die römischrechtliche Tradition*. Budapest, 2009. 629 – 683 o.

¹¹ Lásd: Á. BOÓC: *Arbitration in South America – with Special Regard to the Appointment and Challenge of the Arbitrator*. Acta Juridica Hungarica, 50 (2009) No 2. 188 – 189 o.

¹² Lásd: S. MENTSCHIKOFF: *Commercial Arbitration*. 61 Columbia Law Review (1961). 846 – 869. o.

¹³ Lásd: https://www.acerislaw.com/wp-content/uploads/2021/03/iba_publications_ethics_arbitrators_1987.pdf (A letöltés ideje: 2025. 02. 21.)

Kecskés László opponensi véleményében tág teret szentel a gerilla választottbíráskodás fogalmának, részletesen kifejtve annak sajátosságait a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodásban. Ezzel kapcsolatban kiemelem, hogy értekezésemben én is foglalkozom a gerilla választottbíráskodással abban a kontextusban, mely szerint elképzelhető a választottbírási eljárásban olyan gerilla taktika, amely éppen a választottbírási eljárás jogszerű lefolytatását törekszik megakadályozni.¹⁴

A gerilla választottbíráskodás kapcsán utalni kívánok arra, hogy a gerilla választottbíráskodásnak a választottbírási eljárásra vonatkozó hatásának játékelméleti elemzése egy új kutatási dimenziót jelenthet, ezért a gerilla választottbíráskodás fogalmának kiemelését opponensemnek külön köszönöm. Miként a jelen válasz 4. pontjában említésre kerül, Veress Emőd opponens utal arra, hogy a játékelmélet alkalmazása a dolgozatban csak felületesen jelenik meg. A játékelméleti szemléletnek a gerilla választottbíráskodásra történő kiterjesztése a jövőbeni kutatásokban erre figyelemmel is hasznosnak bizonyulhat.

Az opponensi vélemény 15. oldalán említi opponens, hogy az értekezésben nem szerepel a *Piran Bay Croatia vs. Slovenia* ügy, melyet a vélemény röviden le is ír. Egyetértve ezen észrevétellel, a munka egy későbbi verziójában feltétlenül elemzés tárgyává kívánom tenni az ügyet.

Kecskés László opponensi véleményének 18. oldalán foglalkozik egy, az értekezés tágabb tárgyához mindenképpen kapcsolódó kérdéssel, jelesül azzal, hogy az MKIK mellett működő Állandó Választottbíráóság választottbírói ajánlási listáján szereplő, ügyvédként is tevékenykedő választottbírák miképpen láthatnak el választottbírói, illetve képviseleti tevékenységet a Választottbíráóság előtt. Utal ezzel kapcsolatban a Választottbíráóság Elnöksége 2019. 02. 06-án meghozott határozatára, melynek értelmében az Eljárási Szabályzat 6. § (4) bekezdése hatályát veszítette.¹⁵ Kecskés László álláspontja szerint a Választottbíráóság Elnöksége „*lényegében a lovak közé dobta a gyepelőt*”, és ezt a módosítást elsődlegesen az ügyvédi – választottbírói pozíció esetleges vegyüléséből adódóan a választottbírói függetlenség csorbulására alkalmas tényezőnek tekinti, még abban az esetben is, ha értelemszerűen ugyanabban az eljárásban az adott személy kettős feladatot (ügyvédi és választottbírói tisztséget) nem tölthet be. Kiemelést érdemel, hogy az MKIK Választottbíráóságának elnöki tisztségét 2007 – 2017 között betöltő Kecskés László akadémikus álláspontjával szemben merőben ellentétes vélemény is létezik a választottbírási szakirodalomban, melyet Burai Kovács János, az MKIK Választottbíráóságának 2017 – 2024 közötti elnöke képvisel:

„Korrigáltuk a Választottbíráóság Eljárási Szabályzatának azon hibáját, hogy a választottbírói listán szereplő ügyvédek a múltban a Választottbíráóság eljárásában jogi képviselőként nem járhattak el. Ez is egy hungarikum volt. A választottbíráskodás a gyakorlati szakemberek területe. Akik bíróként is eljárnak,

¹⁴ Lásd: értekezés, 209. o.

¹⁵ Az Eljárási Szabályzat hatályát veszített 6. § (4) bekezdése az alábbiak szerint rendelkezett: "6. § [Képviselet [...]] (4) Aki a választottbíró-ajánlási listán szerepel, nem láthat el képviseletet a Választottbíráóság előtt folyamatban lévő választottbírási eljárásban. Aki a Választottbíráóság előtt folyamatban lévő választottbírási eljárásban választottbíróként jár el, a jelölése, illetőleg kijelölése elfogadásától a választottbírói megbízásának megszűnéséig nem láthat el képviseletet a Választottbíráóság előtt folyamatban lévő választottbírási eljárásban."

fontos hogy az összeférhetetlenség szigorú szabályainak aggályos betartása mellett ügyvédként is kifejthessék választottbírói tevékenységüket, és ily módon is gazdagíthassák a választottbírói gyakorlatot, ugyanúgy, ahogyan ez a kiemelten nagy, nemzetközi választottbíróóságok esetében is történik.”¹⁶

Témánk, a választottbírói felelősség szempontjából közelítve feltétlenül egyet kell, hogy értsünk azzal, hogy a még nyilvánvalóan nem azonos eljárásban történő választottbírói – ügyvédi szerepkavarodás könnyen vezethet választottbírói felelősségi kérdésekhez is (ezalatt nem is feltétlenül a szándékosságot, de a felróhatóságot értve), mely probléma a két szerepkör teljeskörű izolálásával kiküszöbölést nyerhet. Erre figyelemmel a hivatkozott, 2019. 02. 06-án kelt Elnökségi Határozat esetleges felülvizsgálata ténylegesen indokolt lehet.

A választottbírói felelősség élesedése esetén, vagyis akkor, amikor a választottbíró valamely jogellenes magatartása miatt felelősségre vonására kell, hogy sor kerüljön, szerepe lehet a közrendnek is, hiszen könnyen lehet, hogy a választottbíróval szembeni jogérvényesítési eljárást megelőzi a választottbírói ítélet érvénytelenítése. Miként arra az értekezésben is kitérek, az osztrák gyakorlat például megköveteli a választottbíró felelősségre vonásához az ítélet érvénytelenítését. Az osztrák Legfelső Bíróság által a választottbírói felelősség kérdésében hozott fontos és érdemi ítélet 2016 márciusából származik (OGH, 2016.03.22., 5 Ob 30/16x). Eszerint a választottbírák felelőssége súlyos gondatlanság esetén áll fenn, valamint abban az esetben, ha a döntést az osztrák polgári perrendtartás 611. szakasza alapján sikeresen érvénytelenítették.¹⁷ Az osztrák jog ezen döntésből is levezethető módon választottbírói ítélet sikeres érvénytelenítése általában a választottbíró felelősségének *conditio sine qua non*ját képezi, kivéve, ha az osztrák polgári perrendtartás 594. § (4) bekezdésének kifejezett esete alkalmazandó.¹⁸ Ismeretes olyan – az értekezésben feldolgozott – osztrák szakirodalmi álláspont is, amely szintén a választottbírói felelősségrevonás előfeltételének tekinti a választottbírói ítélet érvénytelenítését.¹⁹

Mindez alátámasztja azt, hogy a választottbírói felelősség vizsgálatánál közrendbe ütközés a nemzetközi közrend és a belső közrend kapcsolata miatt lehet lényeges. Kecskés László szintén foglalkozik a dolgozatomnak a közrendet érintő kérdéseivel és azzal kapcsolatban az egyik, a dolgozatban általam is bemutatott állásponttal ért egyet, mely szerint a választottbírók a nemzetközi kereskedelmi rend őrei, és kötelességük fenntartani a nemzetközi kereskedelem alapvető normáit, a nemzetközi kereskedelem szokásait, valamint a kereskedelmi tevékenység

¹⁶ Lásd: BURAI KOVÁCS J.: A választottbíróóságok működésének eddigi tapasztalatairól. *Gazdaság és Jog*, 2019/12. 6. o.

¹⁷ Ezen ügy elemzéséhez lásd: S. LUKIC – A. K. GRILL: *Arbitrators' Liability: Austrian Supreme Court Reconfirms Strict Standards*. Lásd:

Lásd: <https://arbitrationblog.kluwerarbitration.com/2016/09/01/arbitrators-liability-austrian-supreme-court-reconfirms-strict-standards/> (A letöltés ideje: 2025. 02. 19.)

¹⁸ A ZPO 594. § (4) bekezdése az alábbiak szerint rendelkezik: „(4) Ein Schiedsrichter, welcher durch die Annahme der Bestellung übernommene Verpflichtung gar nicht oder nicht rechtzeitig erfüllt, haftet den Parteien für allen durch seine schuldhaftige Weigerung oder Verzögerung verursachten Schaden.”

¹⁹ Lásd: C. HAUSMANINGER: *Civil Liability of Arbitrators – Comparative Analysis and Proposals for Reforms*. *Journal of International Arbitration*. Vol 7. No. 4. (1990). 48. o.

minden szintjét megalapozó alapvető erkölcsi és etikai értékeket. Ezt az álláspontot Julian M. D. Lew munkájára alapozva fejtettem ki.²⁰

A választottbíráskodással összefüggésben a nemzetközi közrend vonatkozásában feltétlenül kiemelésre érdemes az értekezésemben – a téma lehatároltsága okán – kevésbé hangsúlyozott, egyéb munkáimban azonban részletesen elemzett azon lényeges sajátosság, mely szerint a nemzetek feletti közrend (*transnational public policy*) negatív és pozitív szereppel rendelkezik. A negatív szerep akkor alkalmazható, amikor a nemzetek feletti közrend hivatkozásával elutasításra kerül valamilyen adott állam által előírt jogszabály alkalmazása.

A nemzetek feletti közrend pozitív szerepe a nemzetközi közösség által közösen elismert és elfogadott értékek alapján járul hozzá ahhoz, hogy a választottbíró az eljárás során a megfelelő döntéshez eljusson. Ezzel kapcsolatban egyik következtetésem az, hogy a nemzetközi választottbíráskodás dimenziójában lényeges a nemzetközi vagy nemzetek fölötti közrend-felfogás alkalmazása.²¹ Lényeges azt is hangsúlyozni, hogy az egyetemes, *sacrosanctus* jogi értékek által körülbástyázott *ordre public* nemzetközi fogalmának meghatározásakor az egyes államok és jogi kultúrák jogi és erkölcsi beágyazódottságától mentes módon nemigen lehetséges eljárni.²²

Kecskés László opponensi véleményében utal arra, hogy érdekes további kutatási terület lehet az, hogy a választottbírói felelősség értelmezését befolyásolja-e a jelenléti tárgyalásokra, illetve az online tárgyalásokra épülő kétirányú gyakorlat. Kétségtelen tényként rögzíthető, hogy a digitalizáció és ennek megfelelően az online választottbírói eljárások szerepe egyre lényegesebb.

A 2020-ban kitört COVID-19 pandémia a választottbíráskodás vonatkozásában a digitalizáció szerepét jelentős mértékben felgyorsította. 2020 novemberében – tehát alig, több mint hat hónappal a világvárvány kitörését követően – egy angol nyelvű jogösszehasonlító átfogó kézikönyv jelent meg neves szerzők tollából a nemzetközi Kluwer kiadó gondozásában arról, hogy a COVID-19 világvárvány a nemzetközi választottbíráskodás számára.²³ A munka egyik megállapítása az, hogy a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás a koronavírus által okozott krízishez sikeresen alkalmazkodott és a vitarendezés egyes módjai között még szignifikánsabbá és meghatározóbbá vált.

Az *International Bar Association* (IBA) vizsgálata szerint a legjelentősebb választottbírói intézmények – lényegében az összes kontinensen – aránylag gyorsan mind hoztak olyan intézkedéseket, melyekkel a választottbírói vitarendezés folytonosságát kívánták biztosítani a lényegesen megváltozott körülmények között. Az intézkedések talán egyik legfontosabb

²⁰ Lásd: J. D. M. LEW: *Applicable Law in International Commercial Arbitration*. New York, 1978. 413. o.

²¹ Lásd: BOÓC Á.: *A választottbírói ítéletek érvénytelenítése*. Budapest, 2018. 220. o.

²² Megítélésem szerint ez nem csupán a közrend megsértése esetén, hanem lényegében a választottbírói ítéletek érvénytelenítését eredményező további okok, körülmények vonatkozásában is teljes mértékben igaz.

²³ Lásd M. I. SCHERER – N. BASSIRI – M. S. A. WAHAB: *International Arbitration and the COVID – 19 Revolution*. The Hague, Kluwer, 2020.

közös sajátossága az volt, hogy a választottbíróági eljárások online lebonyolítását kívánták megteremteni, illetve – amennyiben annak előzményei megvoltak – még inkább előtérbe helyezni, azok további egyes részleteit kidolgozni. Ezt az összegző megállapítást teszi Kim M. Rooney, a *Dispute Resolution International* szerkesztője is a 2020 októberében megjelent, a koronavírusnak a különböző államokban a polgári peres eljárásokra, választottbíróági eljárásokra gyakorolt hatását elemző tanulmányában:

„...to date the impact of the pandemic on the conduct of arbitration appears primarily to have been to accelerate a move to online proceedings that was already under way before the pandemic in many jurisdictions, particularly for cross-border arbitration. There appear to be differing approaches as to whether parties may be required by a tribunal to participate in online evidentiary hearings (particularly as regards cross-examination of witnesses).”²⁴

Rooney kiemeli, hogy az online választottbíráskodás (*online arbitration*) már a pandémia-helyzet előtt is ismeretes és használatos volt, elsődlegesen a határokon átnyúló választottbíráskodás tekintetében. Említést érdemel, hogy a magyar szakirodalomban Csehi Zoltán azonos álláspontot foglal el ebben a kérdésben:

„A választottbíróági eljárásra vonatkozó szabályok is alapvetően diszpozitív jellegűek, a felek az eljárás előtt vagy annak során eljárási kérdésekben is megegyezhetnek, némi kivétellel. Ez a szabadabb jogi környezet kedvez az új modern technológiák alkalmazásának is, az elektronikus kommunikáció, a digitális technika, a mesterséges intelligencia legújabb fejleményei már megjelentek a választottbíráskodásban, illetve az online választottbíráskodás is ismert már. Ez a nagyfokú flexibilitás a hely jelentőségét erősen csökkenti, hiszen a digitális kommunikáció és adatátvitel elszakítja a konkrét államtól ezeket a cselekményeket, és magát az eljárást is.”²⁵

Ezzel függ össze a Szöuli Jegyzőkönyv a nemzetközi választottbíráskodásban alkalmazandó videokonferencia egyes kérdéseiről (*Seoul Protocol on Video Conference in International Arbitration*). A Szöuli Jegyzőkönyvet a Koreai Kereskedelmi Választottbíróági Testület (*Korean Commercial Arbitration Board*) bocsátotta ki 2020. március 18-án.²⁶ Bár a jegyzőkönyv kibocsátásának dátuma éppen a világválság kitörésének dátumára esett, a jegyzőkönyv előkészületi munkálatai hosszabb időre nyúlnak vissza. A Szöulban, 2018. november 5-6. napján megtartott *Asia Pacific ADR* konferencián került elhatározásra a jegyzőkönyv megalkotása, melyet egy választottbíróági gyakorló szakemberekből álló csoport készített el a Szöuli Nemzetközi Vitarendezési Központ (*Seoul International Dispute Resolution Center*) ellenőrzése mellett. A Szöuli Jegyzőkönyv célja, hogy a nemzetközi választottbíróági eljárásban a videokonferenciák tervezése, tesztelése és használata kapcsán a lehető legjobb tanácsokat foglalja össze.

²⁴ Lásd K. M. ROONEY: *The Global Impact of the Covid-19 Pandemic on Commercial Dispute Resolution in the First Seven Months* <https://www.ibanet.org/Article/NewDetail.aspx?ArticleUid=bd404ce3-3886-48a8-98f6-38eaaccd5f53> (a letöltés ideje: 2025. 03. 01.)

²⁵ Lásd: CSEHI Z.: *A nemzetközi választottbíráskodás helye – fikció vagy valóság*. Polgári Jog, 2019/ 9-10. o.

²⁶ A Szöuli Jegyzőkönyv szövegét lásd: http://www.kcabinternational.or.kr/static_root/userUpload/2020/03/18/1584509782805DD02R.pdf (a letöltés ideje: 2025. 03. 01.)

Az értekezésben foglalkozom röviden az Osztrák Legfelső Bíróság 18 ONc 3/20. sz. döntésével, mely a pandémia időszakában kelt, és vélhetően a világon elsőként akként foglalt állást, hogy a választottbírói testületnek jogában áll a tárgyalást online formában megtartani, és visszautasította az ezen tárgyalási formát ellenző fél azon kifogását, hogy mindez lényeges eljárási jogait sértené.²⁷ Ezen ügy lényeges tényei az alábbiak szerint foglalhatóak össze. A választottbírói eljárás egy amerikai és egy osztrák fél között a bécsi Választottbírói (VIAC) előtt 2017 óta folyamatban volt. A választottbírói eljárás eredetileg 2020 márciusára tervezett egy egynapos, bizonyítás felvételéről szóló tárgyalást. 2020 januárjának közepén a választottbírói testület a tárgyalás napját 2020. április 15. napjára halasztotta el, közép-európai nyári időszámítás szerinti 10:00 órai kezdettel. Egy, 2020 március közepén telefonon megtartott előkészítő egyeztetés során a felek és a választottbírói eljárás egyeztetett arról, hogy a COVID-19 világjárvánnyá válása és a bevezetett utazási korlátozások miatt a tárgyalást online módon lenne szükséges megtartani. Az alperesek ezen véleményt nem osztották és azt javasolták, hogy a tárgyalás személyesen egy későbbi időpontban kerüljön megtartásra. 2020. 04. 08. napján a választottbírói testület úgy döntött, megtartásra kerül a tárgyalás a tervezett napon 2020. 04. 15. napján videokonferencia útján, a tervezett 10:00 órai kezdés helyett azonban 15:00 órai kezdéssel. Figyelemmel arra, hogy az alperesek ügyvédje és az egyik meghallgatandó tanú Los Angelesben (Kalifornia) volt, ez helyi idő szerint reggel 6:00 órai tárgyalás kezdést jelentett. A tárgyalás kezdetekor az alperesek panaszt emeltek a tárgyalás online módon történő megtartása és a korai kezdet miatt. (Az alperesek később azt állították, hogy a felperes által jelölt választottbíró szeme válasz gyanánt kikerekedett ekkor.) A tárgyalás után az alperesek a választottbírói testület minden tagja ellen elsődlegesen, illetve másodlagosan a felperesi választottbíró ellen elfogultsági kifogást adtak be a bécsi Választottbírói (VIAC) Elnöksége részére. Miután az elfogultsági kifogás elutasításra került, jogorvoslattal az Osztrák Legfelső Bírósághoz fordultak.

Az Osztrák Legfelső Bíróság ítéletében az alperes által felhozott összes érvet elutasította. Lényegesnek tartjuk azt, hogy a Legfelső Bíróság rámutatott, az adott esetben nem szükséges mindkét fél beleegyezése az online módon történő tárgyalás megtartásához. Ebben a tekintetben a Legfelső Bíróság az Emberi Jogok Európai Egyezményére is utalt. Fontos körülmény továbbá az is, hogy a Legfelső Bíróság rámutat arra, hogy az időeltolódás Bécs és Los Angeles között nem teszi lehetővé azt, hogy mindegyik fél számára kifejezetten hivatali órákban kerüljön megtartásra a tárgyalás. A Bíróság szerint azzal, hogy az alperesek beleegyeztek abba a választottbírói megállapodásban, hogy a Bécsi Választottbírói eljárását kötik ki, elfogadták azt is, hogy az eljárásra az üzleti tevékenységük fő helyszínétől földrajzilag messze lévő helyen kerül sor. Fontos érv továbbá, hogy kevésbé megterhelő jelen esetben az alperes számára a tárgyalás helyi idő szerint reggel 6:00 órakor történő megkezdése, mint az, hogy a választottbírói tárgyalás miatt Los Angelesből Bécsbe kelljen utaznia. A tanúk

²⁷ A döntéssel kapcsolatos magyarázat tekintetében lásd: M. SCHERER – F. SCHWARZ – H. ORTNER – J. O. JENSEN: *In a 'First' Worldwide, Austrian Supreme Court Confirms Arbitral Tribunal's Power to Hold Remote Hearings Over One Party's Objection and Rejects Due Process Concerns*. <http://arbitrationblog.kluwerarbitration.com/2020/10/24/in-a-first-worldwide-austrian-supreme-court-confirms-arbitral-tribunals-power-to-hold-remote-hearings-over-one-partys-objection-and-rejects-due-process-concerns/> (a letöltés ideje: 2025. 02. 21.)

befolyásolásának kérdésével kapcsolatban a Legfelső Bíróság leszögezte, hogy az online tárgyalás esetén nagyon sok olyan lehetőség áll rendelkezésre, mellyel ellenőrizhető, hogy a tanú ténylegesen jogellenesen befolyásolásra kerül-e.²⁸

Mindez azért lényeges, mert teljesen egyértelmű fentiek alapján is, hogy ezen, a választottbírói eljárásban alkalmazható új digitális lehetőségek adott esetben a választottbírói felelősség új aspektusait nyitják meg, csakúgy, mint az opponens által említett másik körülmény, mely szerint a magas informatikai felkészültséggel rendelkező választottbírók a választottbírói titkársági feladatokat is elvégzik. Valóban indokolt lehet ebben a vonatkozásban a választottbírói felelősségi kutatások kiterjesztése.

Az opponens kritikai észrevételként jegyzi meg, hogy magyar vonatkozásban nem jelenik meg a disszertáció anyagában, hogy korábban több alkalommal is szerepelt a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara olyan kártérítési ügyek alpereseként állami bíróságok előtt, amelyeknek a tényállásai a választottbírói tevékenységével álltak összefüggésben. Ezzel kapcsolatban arra utalunk, hogy magyar vonatkozásban elsődlegesen az új Vbt. hatálya alatt keletkezett jogeseteket kívántuk vizsgálni, bár kétségtelen, hogy a teljeskörű szemlélet érdekében fontos lehet a korábbi, a régi Vbt. (és vélhetőleg a régi Ptk.) rezsimje alatt született ítéletek elemzése is lényeges lehet.

A régebbi esetjogból utalunk egy, a ma már önálló választottbírói eljárásról nem létező Pénz- és Tőkepiaci Választottbírói Eljárásról szóló törvényvel kapcsolatos, kártérítéssel összefüggő jogesetre. Lájér Zsolt a Kúria Pfv.III.21.148/2013/4. sz. eseti döntése alapján kiemeli, hogy:

„a jogi személy Pénz- és Tőkepiaci Állandó Választottbírói Eljárás ellen indított kártérítési perben a Kúria azt fejtette ki, hogy a bíróság a jogerős ítélet indokolásában helyesen utalt a jogvita elbírálására irányadó anyagi jogi szabályokra. Ennek megfelelően a Ptk. 349. §-ának (3) bekezdése alapján alkalmazandó (1) bekezdésében meghatározott speciális törvényi feltételek meglétében kártérítésnek akkor van helye, ha a szerződésen kívül okozott kárért való általános polgári jogi felelősségnek a Ptk. 339. §-ának (1) bekezdése szerinti együttes feltételei fennállnak.”

Kecskés László opponensi véleményében felhívja a figyelmet kettő, a dolgozatban szereplő elütésre. Tényszerűen igaz, hogy az *American Law Institute* kifejezés egy helyen helytelenül *American Legal Institute*-ként szerepel, illetve az *Amtshaftungsgesetz* is a dolgozat egyik részén helytelen írással szerepel, ezeket a figyelmetlenségből eredő hibákat javítani fogom.

Külön kiemelem és köszönöm, hogy opponens utalt az Oxfordban *regius professorként* tevékenykedett Sir Henry Sumner Maine-nek a státusz elméletnek a polgári jog tudománytörténetében fontos szerződési jogi módszertani megközelítésére, ezen munkát, illetve a híressé vált – római jogi alapokon nyugvó – meghatározást („*the movement of the*

²⁸ Ilyenként említhető például az, hogy technikailag lehetséges, hogy a videokonferencia, egyéb online felület segítségével a résztvevők a meghallgatásra kerülő személyt közelről lássák, lehetséges a bizonyítási eljárás rögzítése, lehetőség van arra, hogy a tanút arra utasítsák, hogy folyamatosan a kamerába nézzen és a kezét úgy helyezze el, hogy azok a képernyőn folyamatosan láthatóak legyenek, melyből következően a tanúnak nincs lehetősége szöveges üzenetek fogadására a tanúvallomás megtétele során.

progressive societies has hitherto been a movement from status to contract”) mindenképpen fel fogom használni további kutatásaim során.²⁹

3. Prof. Dr. Benke József opponensi véleménye

Benke József opponensi véleményében részletesen foglalkozik a témaválasztással, az értekezés metrikus adataival, az értekezés szerkezeti beosztásával. Opponensi véleményének 3. pontja tartalmazza a kritikai észrevételeket.

Opponens részletes észrevételeket fogalmaz meg a *de lege ferenda* javaslat vonatkozásában. Általános álláspontja az, hogy a választottbírói kárfelelősség megállapítása szerződésszegési jogalapon nem igényli a jelenlegi jogszabályi környezet – sem a Ptk., sem a Vbt. – módosítását. Vannak azonban olyan anyagi és eljárásjogi kérdések, amelyek esetleg igényelhetnek jogszabálymódosítást.

Opponens álláspontja szerint a választottbírói felelősség Ptk-ba történő illesztése szervesen lenne, ugyanis figyelemmel arra, hogy a tervezet a választottbíró felelősségét kontraktuális felelősségnek tekinti, nem helyezhető el a deliktuális felelősség szabályai között, a szerződésszegéssel okozott kárért való felelősség tömör szabályai közötti elhelyezés aránytalannak tűnik.

Egyetértek azzal, hogy a választottbírói felelősségre irányadó szabályok alapvetően kontraktuális jellegűek, ugyanakkor az általam készített tervezetnek van olyan pontja (6. bekezdés), ahol kifejezetten deliktuális jellegű szabályok szerepelnek. Azzal is egyetértek, hogy a szerződésszegéssel okozott kár általános szabályai közé ezek a rendelkezések nem helyezhetőek el. Erre figyelemmel az én álláspontom az, hogy esetlegesen a deliktuális felelősség egyes eseteit követően a 6. könyvben egy új LXXV. fejezetet lehetne beiktatni, és ennek lehetne címe választottbírói felelősség. Természetesen a félreértések elkerülése érdekében egy utaló mondattal lehetne a fejezetet kezdeni, mely szerint a választottbírói felelősség – sajátos természetéből adódó módon – kontraktuális felelősség, azzal, hogy egyes esetekben deliktuális elemekkel is rendelkezik.

Opponens felveti azt is, hogy mivel a Vbt. tartalmazza a *választottbírói szerződést*, ezért inkább a Vbt-ben lehetne a *választottbírói szerződést* és felelősséget szabályozni. E körben opponens kiemeli, hogy egyrészt ez a Vbt. kereteit is szétfeszítené, másrészt pedig ezt az értekezés sem tartalmazza, és a felelősség szabályait a Ptk-ban javasolja elhelyezni. Ezt az álláspontomat fenntartom a továbbiakban is. A szövegjavaslatomban magára a választottbírói szerződésre ténylegesen nem adtam tartalmi szabályozást, arra figyelemmel, hogy a választottbírói szerződés egy, a felelősségnél összetettebb terület, és a dolgozat témáján messze

²⁹ Sir Henry Sumner Maine-ről a magyar szakirodalomban idegen nyelven lásd: HAMZA G.: *Sir Henry Maine et le droit comparé*. Acta Antiqua, 45 (2005), 2-3. 193 – 206. o. Kiemelendő továbbá, hogy Sir Henry Sumner Maine az Ősi jog című művében, nem tartja szükségesnek a jogágak szerinti elhatárolást, a közjog és a magánjog közötti elválasztást a jogrendszereken belül. Ezzel kapcsolatban lásd különösen: HAMZA G.: *A modern jogrendszerek tagozódása és a római jogi tradíció*. Állam- és Jogtudomány 2005/1 – 2. 15. o.

túlterjeszkedett volna, ha a választottbírói szerződésre tettem volna *de lege ferenda* javaslatot. Ettől függetlenül elképzelhető megoldás lehet az is, hogy amennyiben megalkotásra kerülnének a választottbírói szerződés szabályai, akkor azt a Vbt. is tartalmazhatná, a felelősség szabályai pedig akár ott, akár a Ptk-ban szerepelhetnének. Ha a választottbírói szerződés szabályait a Vbt. tartalmazná, akkor ez a megoldás illeszkedne számos más, a Ptk-n kívüli szerződések sorához. Ezzel kapcsolatban példaként utalhatunk a felhasználási szerződésre, megfilmesítési szerződésre vagy a licencszerződésre.³⁰

Opponens álláspontja szerint a *szerződésszegés* Ptk.-ban kodifikált típusai lényegében lefedik a szerző által itt szabályozandónak ítélt magatartásokat, legfeljebb az egyes szerződésszegések (pl. hibás teljesítés) kizárása lehet indokolt, amelyet azonban inkább a Vbt-ben kellene, a jelenlegi szabályozás keretébe illesztve, elhelyezni. Opponens hivatkozik több olyan pontra, amely esetében a választottbírói szerződésszegés Ptk-beli analógiákkal szabályozható. Ezek közül példaként a késedelemre vagy a határozathozatal önhibás elmaradására utalunk, előbbinél opponens a kötelezetti késedelmet, utóbbinál a teljesítés megtagadását említi, míg a szolgáltatás tárgyában bekövetkezett kárban magát a végrehajthatatlan határozatot látja.

Abban egyet tudok érteni opponenssel, hogy a jelenleg rendelkezésre álló szabályok alapján természetesen bizonyos mértékig a választottbírói felelősség megítélhető, igényérvényesítés esetén eldönthető, ezt bizonyítja a rendelkezésre álló esetjogi gyakorlat. Ugyanakkor az értekezésemben, illetve az ahhoz vezető kutatásom során kifejezetten arra a meggyőződésre jutottam, hogy a választottbírói tevékenység komplexitása, az egyre bonyolultabbá váló – és a választottbírói vitarendezésben is ilyen módon testet öltő – életviszonyok, továbbá a választottbíráskodást is érő újszerű kihívások (ideértve a digitális technológia kihívásait is) feltétlenül szükségessé teszik az önálló választottbírói felelősség szabályozását. Dolgozatomban igyekeztem erre példákat is bemutatni.

Megítélésem szerint az ítélelhozattal történt késedelem – melyre a dolgozat esetjogi példát is bemutat – nem feltétlenül írható le a hagyományos kötelezetti késedelemmel. A dolgozatban szereplő példában ugyanis a nem kellő gyorsasággal, hatékonysággal eljáró választottbíró késedelméből adódóan a kárt az időközben bekövetkezett jogszabályváltozás okozta, melyből következően a választottbíró már a kereset benyújtásakor fennálló jogi környezetnek megfelelő ítéletet hozni nem tudott, viszont arról, hogy a jogszabályi környezet (a példa szerint a kedvezményes ÁFA-szabályozás) megváltozott, a választottbíró nem tehet, azt előre nem is láthatta. Ugyanakkor a bekövetkezett kár és a választottbírói késedelmes, nem hatékony eljárás között az ok-okozati összefüggés mindenképpen fennáll. (Ez a sajátos eset talán megfelelően érzékelteti, hogy miért szükséges a választottbírói felelősség önálló szabályozása.)

Opponens egyébként annyiban maga is elismeri, hogy a Ptk-ban szereplő szabályok nem minden esetben alkalmasak a választottbírói felelősség megfelelő szabályozására, hogy a jogosult vagyonaiban bekövetkezett kár követelése mind általános szerződésszegési, mind hibás

³⁰ A felhasználási szerződés és a megfilmesítési szerződés vonatkozásában lásd a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény 42 – 55. §§ és 66. §-át. A licencszerződésekkel kapcsolatban lásd a találmányok szabadalmi oltalmáról szóló 1995. évi XXXIII. törvény 27-30. §§-át.

teljesítési jogalapon problematikus a Ptk. alapján, ezért javasolható annak szerződéses-szabályzati rendezése, e körben tehát lehet létjogosultsága eltérő-önálló szabályozásnak.

Megítélésem szerint – szemben opponens véleményével – a választottbírói ítélet meghozatalának elmulasztása nem szubszumálható a teljesítés megtagadása esetkörébe. A Ptk. 6:183. §-a a teljesítés *jogos ok nélkül történő megtagadását* írja elő a teljesítés megtagadása fordulat alkalmazásához.³¹ A Ptk magyarázata ebben a körben az alábbiakat mondja ki:

„A kötelezett jogos ok nélkül akkor tagadja meg a teljesítést, ha a szolgáltatásnak elvileg sem fizikai, sem jogi akadálya nem volna, ennek ellenére világosan és egyértelműen kifejezésre juttatja azt a szándékát, hogy sem a lejáratkor, sem pedig azt követően nem kíván teljesíteni. A teljesítés megtagadása abban különbözik a kötelezetti késedelemtől (6:153. §), hogy a kötelezett teljesítési szándékának a hiánya nem átmeneti jellegű, hanem végleges. A teljesítés lehetetlenné válásától (6:179. §) pedig az különbözteti meg, hogy a szolgáltatás teljesítése elvileg nem ütközne akadályba, de a gyakorlatban arra a kötelezett teljesítési szándékának a hiánya miatt nem kerül sor.”³²

Jól látható az, hogy a teljesítés megtagadása akkor alkalmazható, ha a kötelezett világosan és egyértelműen kifejezésre juttatja azt a szándékát, hogy sem a lejáratkor, sem pedig azt követően nem kíván teljesíteni. A Vb/20048. sz. választottbírói ítéletben foglaltak is ezt támasztják alá:

„A teljesítés megtagadása sui generis szerződésszegés. Megvalósulásának feltétlen tényállási eleme annak bizonyossága (bizonyítottsága), hogy a kötelezett nem egyszerűen nem teljesít esedékességkor, hanem kifejezésre juttatja, hogy nem is fog, vagy nem kíván teljesíteni.”

Az a tényállás, amelyre a *de lege ferenda* javaslatom (5) bekezdése vonatkozik, nem arról szól, hogy a választottbíró *expressis verbis* megtagadja a választottbírói ítélet meghozatalát, hanem egyszerűen csak annak megtételét elmulasztja. Utalok arra, hogy a magyar szabályozási terv alapjául részben szolgáló amerikai joggyakorlatban is (melyet a dolgozatban elemeztünk), alapvetően nem az látható, hogy a választottbíró tevőlegesen megtagadja a választottbírói ítélet meghozatalát, hanem azt nem hozza meg.³³ A peres felek helyzetükből adódóan nem tudnak valójában hatni a választottbíróra abban a tekintetben, hogy hozza meg az ítéletét. Ahogyan arra az értekezésben is rámutatok, – külföldi példák hatására – az MKIK mellett szervezett Állandó Választottbírói Ítéletbizottság a késedelmesen meghozatalra kerülő választottbírói ítéletet a választottbírói tiszteletdíj csökkentésével kívánja szankcionálni.³⁴

Benke József opponens álláspontja az, hogy a választottbírói szerződésre alapvetően alkalmazható a Polgári Törvénykönyv szerződés fogalma. Ezzel a megállapítással én is egyetértek, de továbbra is az az álláspontom, hogy a választottbírói vitarendezési kultúra

³¹ A Ptk. 6:183. §-a az alábbiak szerint rendelkezik: *„Ha valamelyik fél a teljesítést jogos ok nélkül megtagadja, a másik fél választása szerint a késedelem vagy a szolgáltatás lehetetlenné válásának jogkövetkezményeit kell alkalmazni.”*

³² Lásd: MOLNÁR A. – CSEH A.: *XXV. fejezet. A szerződésszegés egyéb esetei*. In: A Ptk. Magyarázata V/VI. (szerk.: WELLMANN GY.) Budapest, 2021. 537 – 538. o.

³³ Utalok ezzel kapcsolatban elsősorban a *Baar v. Tigerman*, 189. Cal. Rptr. 834, 839 (Ct. App. 1983.) jogesetre. Lásd: értekezés: 63 – 64. o.

³⁴ Lásd: értekezés, 170. o.

fejlesztése érdekében is mindenféleképpen szükséges lenne a választottbírói szerződés önálló szerződéstípusban történő szabályozása, még akkor is, ha a dolgozatomban erre kifejezett szövegtervezetet nem is adtam. Egyetértek opponensemvel abban, hogy a Kúria precedensképes gyakorlata a választottbírói kártérítési ügyek vonatkozásában messze nem egységes, és el kell fogadnom azt a kritikai észrevételét is, hogy dolgozatomban ezt alaposabban is elemezhettem volna, ennek elmaradása részben terjedelmi indokokkal magyarázható.

Az opponens jól mutat rá arra a joggyakorlatban fennálló ellentmondásra, mely a választottbírói szerződéses tevékenysége és a közhatalom gyakorlása közötti alapvető eltérésben fogalmazható meg. Ezzel kapcsolatosan az a legfontosabb kérdés, hogy ha a választottbírói tevékenysége részben közhatalom gyakorlás, akkor az ítélet meghozatala biztosan az, míg ha a választottbírói eljárás egyfajta szerződés-teljesítésnek tekinthető, abban az esetben az ügyet érdemben eldöntő vagy lezáró döntés is nyilvánvalóan eme szerződéses kötelelem részét képezi.

Az én személyes véleményem továbbra is az, hogy nem szerencsés közhatalom gyakorlásról beszélni a választottbírói tevékenység vonatkozásában, hanem alapvetően szerződés-teljesítésről van szó, és figyelemmel arra, hogy – miként erre opponens is utal – a választottbírói eljárás esetén az a megbízási szerződésekre alapvetően jellemző, a *felek érdekében történő eljárás* elve – főleg az ítélet meghozatala kapcsán – nehezen értelmezhető.

Az ítélet ugyanis – mivel a felek kontradiktórius jogi vitáját dönti el – vélhetően az egyik fél számára kedvező, míg a másik fél számára többnyire kedvezőtlen lesz. Ezért, ha azt mondjuk, hogy a peres felek megbízói a választottbíróknak, akkor nehezen lehet azt megmagyarázni, hogy az egyik megbízó miért is fogadja el a számára kedvezőtlen ítéletet. Szerintem ez is igazolja azt, hogy itt egy *sui generis* felelősségi alakzatról beszélünk, és – ahogyan arra az opponens is utal – maga a jogviszony is egy *sui generis* jogviszonynak tekinthető.

Benke József véleményében felveti a *klauzikálós kógenia* kérdését is, és ezzel kapcsolatban szintén kritikai észrevételeket fogalmaz meg. Kérdésként merül fel benne, hogy a törvényjavaslat első bekezdésében miként lehet értelmezni a *klauzikálós kógeniát*. Javaslatom (1) bekezdésében az alábbi szabályozás olvasható:

Az akár eseti választottbíróként, akár választottbírói intézmény választottbírájaként eljáró választottbíró kártérítési és bármilyen egyéb jogkövetkezéssel járó felelőssége, továbbá bármilyen jogcímen történő megtérítési, helyállási kötelezettsége kizárt minden, a választottbírói eljárással kapcsolatban felmerült cselekményért vagy mulasztásért, az e szakaszban meghatározott kivételekkel.

A (8) bekezdés szerint a választottbírói szerződés vagy a választottbírói intézmény eljárási szabályzata a választottbírói eljárásban részt vevő felek javára eltérhet. Ez az én álláspontom szerint azt jelenti, hogy amennyiben a felek és a választottbíró között megkötött választottbírói szerződés, vagy ha a lényegében általános szerződési feltételnek tekinthető választottbírói eljárási szabályzata ezt lehetővé teszi, úgy az első bekezdésben meghatározott felelősségi

szabályokhoz képest a felek számára kedvezőbb, azaz nyilvánvaló módon a választottbíró számára *szigorúbb* felelősség szabályok is megállapíthatóak.

Ez leginkább ahhoz a gazdasági szerződések körében ismert szerződéses gyakorlathoz hasonlítható, amikor általában a vállalkozó és a megrendelő megállapodnak abban, hogy a felelősség korlátozását vagy kiterjesztését egy másik szerződéses rendelkezésben történő megállapodástól teszik függővé.³⁵ Opponens a felelősség szigorításával kapcsolatban az állami bírósági eljárásra utal és kimondja azt, hogy pl. a *vis major* körülmények a polgári peres eljárás félbeszakadását eredményezhetik a Polgári Perrendtartás 119. § (1) bek. e) pontja alapján. Ezzel kapcsolatban azt veti fel, hogy a választottbírói felelősség vonatkozásában lehetséges lenne eltérni egy még szigorúbb, lényegében objektív felelősség irányába, és kizárni a kimentést. Ennek indokaként én alapvetően a felek szerződéses szabadságára hivatkoznék, melynek értelmében a felek – ha akarják – a törvénytől szigorúbb felelősségi szabályokban is megállapodhatnak egymással. Ebben a körben szükséges utalni a Ptk 6:152. §-ra, mely szerint a szándékosan okozott, továbbá emberi életet, testi épséget vagy egészséget megkárosító szerződészegésért való felelősséget korlátozó vagy kizáró szerződési kikötés semmis. Ezen törvényszöveg szerint a szerződészegésért való felelősség korlátozása vagy kizárása e fenti esetekben semmis, ugyanakkor ebből az is következik, hogy a szerződő feleket semmi sem zárja el attól, hogy a Ptk szabályainál a szolgáltatás nyújtóra, azaz esetünkben a választottbíróra nézve szigorúbb felelősségi szabályokban állapodjanak meg egymással.

Adott esetben életszerű lehet, hogy egy különleges választottbírói eljárás esetén – például, amelyben különleges eljárási szabályokat, különleges külföldi jogot kell alkalmazni a feleknek – kifejezetten igényük van arra, hogy a választottbíró nagyobb körültekintéssel járjon el és ezt adott esetben szigorú felelősségi szabályok alkalmazásával kívánják alátámasztani. Ennek feltétele, hogy azokat az érintett választottbíró is elfogadja. Ez volt az indokom ebben a vonatkozásban a klauzikáló kógencia alkalmazására.

Opponens véleményében a végrehajthatóság kérdésével is foglalkozik, a határozat végrehajthatatlansága által okozott kárért való kikötést aggályosnak ítéli meg. Ugyanakkor kiemeli azt is, hogy a kikötés szükségességét igényli a végrehajthatatlan és a hibás teljesítési analógia részleges életképtelensége, ennyiben a javaslattal egyetért. Hiányolja a javaslat (7) bekezdéséből a végrehajthatatlanság okát, amely megítélése szerint a választottbírói érdekükön kívül álló ok is lehet, ilyennek tekinti például az adós fizetéseképtelenségét.

Az opponensi álláspont szerint a végrehajthatóság területi megjelölése nehezen értelmezhető, kifogásolja, hogy mit jelent az a fordulat, hogy a választottbírói eljárás során *megismert*, illetve a választottbírói eljárás által *érintett* államok.

A javaslatban az opponens által hivatkozott (7) bekezdést egyebek mellett választottbírói gyakorlati tapasztalatokra is figyelemmel építettem be. Lehetséges, hogy pontosabb megfogalmazás lenne szükséges a végrehajthatóság vonatkozásában, ugyanakkor kiemelendő,

³⁵ Mindez a szoftverjogi szerződéseknel bevett iparági gyakorlatnak tekinthető.

hogy ezen javaslat keretei között a végrehajthatóság csak úgynevezett elvi végrehajthatóságot jelenthet, vagyis azt, hogy a választottbíró által meghozott ítélet *elvieken, teoretikusan* alkalmas arra, hogy végrehajtható legyen. Másképpen fogalmazva, nem szenved olyan hibában, fogyatékoságban, amely kizárja a végrehajthatóság *elvi* lehetőségét.

Ezért az én álláspontom szerint a választottbíró azért nyilvánvaló módon nem felelhet, ha a végrehajtás azért nem sikeres, mert az adós időközben akár önhibájából, akár önhibáján kívül – vétkesen vagy vétlen módon – fizetéképtelenné válik, hiszen ez nyilvánvaló módon nem a választottbíró érdekkörébe tartozó kérdés. A végrehajthatósággal összefüggő felelősséget a javaslat (7) bekezdése annyiban szűkíti, hogy annak előfeltétele, hogy vagy a választottbíró és a felek ebben kifejezetten megállapodjanak, vagy a felek és a választottbíró által is elfogadott intézményi eljárási szabályzat ezt kifejezetten tartalmazza.

A választottbírói eljárás során megismert vagy az eljárás által érintett államok közötti distinkció azért lényeges, mert a végrehajtás során komoly kérdést vethet fel az, hogy például valamelyik peres félnek egy adott államban van a székhelye, amely ilyen módon a peres fél honosságát is jelenti, ugyanakkor – és ez főleg *off-shore* cégek vonatkozásában releváns – a peres fél vagyona egy teljesen másik államban található. Kiemelendő, hogy ez a jelenség a választottbírói eljárásokban – különösen a nemzetközi választottbírói eljárásokban – nem ritka, melyből következik az, hogy a feleknek komoly érdeke fűződhet ahhoz, hogy egy választottbírói ítélet *ne* csupán az adott cég székhelyén szolgáltató államban, hanem a tényleges vagyonelemeket tartalmazó államban is végrehajtható legyen. Ezért nem tartom kizártnak azt, hogy ilyen különleges esetekben a felek és a választott bíró erre külön megállapodást kössenek.³⁶

Opponens kifogásolja azt is, hogy miképpen lehet a Ptk-ban egy választottbírói intézmény eljárási szabályzatának érvénytelenségét kimondani. Egyetértek azzal, hogy ezen megfogalmazás bizonyos, az elérni kívánt szabályozási célhoz igazodó pontosításra, finomítása indokolt lehet.

Opponens egyes részletszabályok és indokolások körében további kritikai észrevételeket tett. Ezek közül kiemelhető, hogy megítélése szerint a választottbírónak a függetlenségével, pártatlanságával összefüggő feltárási kötelezettsége megsértéséből eredő kárért való felelősségére a szerződés létrejötte esetén az *előzetes szerződésszegésért* való felelősséget tartaná alkalmazhatónak. Ezzel részben egyet tudok érteni, ugyanakkor felmerül az a kérdés, hogyan szabályozzuk azt az esetet, ha ugyan a választottbíró feltárási kötelezettségének nem tesz eleget, azonban a választottbírói szerződés bármilyen okból mégsem jön létre, és a feltárási kötelezettség megsértése valamely fél számára kárt okoz. Előállhat ezt akkor, ha a feltárási

³⁶ Gyakorlati szempontból kiemelendő az, hogy az a fél, akinek a végrehajtás nem fog érdekében állni vélhetőleg egy ilyen, a végrehajthatóságra kihegyezett külön megállapodás megkötésében nem lesz érdekelt. Ezért tartanám szerencsésebbnek azt, ha adott esetben egy választottbírói eljárási szabályzat tartalmazna ilyen felelősségi kikötést. Nyilvánvaló az is, hogy egy ilyen kötelezettség a választottbíró számára is egy nagyon komoly vállalást jelent, melynek lehetséges, hogy megfelelő ellentételezése egy magasabb választottbírói díjban ölthet testet.

kötelezettség fentiek szerinti megsértéséből következően a választottbírói testület megalakítása késedelmet szenved.

Mivel a létre nem jött szerződés esetében nyilvánvalóan az előzetes szerződésszegés szabályai nem alkalmazhatóak, ezért javasoltam a feltárási kötelezettség megszegéséből eredő kárért a *culpa in contrahendo* elvéből adódóan a szerződésen kívül okozott kárra vonatkozó felelősségi szabályok alkalmazását. Ezzel kapcsolatban a dolgozatban bizonyos, felelősségbiztosítással összefüggő kérdésekre is hivatkoztam.

Benke József véleményében az értekezés 212. oldalán található példa – ami egy egyezségkötéshez zárult választottbírói eljárásról szól – életszerűséget megkérdőjelezi, azzal nem ért egyet. Ezzel kapcsolatban arra utalok, hogy bár valóban sokrétű feltételezést tartalmaz az ügy, de egy ténylegesen megtörtént jogesetről van szó. Az ügy alperese egy vállalkozás volt, amelynek több egykori ügyfelével volt hasonló tényálláson alapuló ügye, melyekben rendre hasonló döntések születtek, így alappal feltételezhető, hogy a perbeli ügyben is – ítélőhatalom esetén – a többi ügghöz hasonló döntés került volna meghozatalra.

Egyetértek opponens azon meglátásával, mely szerint az (5) bekezdésben az *önhiba* kifejezés elhagyható, esetleg másra cserélhető. Opponens megjegyzi, hogy a (6) bekezdésben a 3. személynek okozott kárért történő deliktuális felelősség kimondása feleslegesnek látszik.

Az én álláspontom az, hogy figyelemmel arra, hogy a hazai választottbírói gyakorlatban viszonylag kevés esetjogi példa merül fel erre, nem haszontalan külön törvényhelyen nevesíteni ezen esetet. Nyilván, ha a választottbírói felelősségre irányadó szabályok elfogadása esetén, az arra ráépülő esetjogi gyakorlat ezen szabály szükségszerűségét nem támasztaná alá, akkor a későbbiekben a szabály elhagyása indokolt lehet.

Opponens a (10) bekezdés kapcsán megjegyzi, hogy helyesebb lenne a választottbírói felelősségéhez kötni a választottbírói szerveinek és alkalmazottainak kárfelelősségét. Ezzel kapcsolatban arra utalunk, hogy a javaslatunkban ezt a rendelkezést alapvetően a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara mellett szervezett Állandó Választottbírói Eljárási Szabályzata 50. paragrafusában szereplő rendelkezés alapján alkottuk meg.³⁷ Opponens fentiekkel kapcsolatos végső megállapítása az, hogy a választottbírói kárfelelősség szabályozásra szerződésszegés jogalapon nem igényli a jelenlegi jogszabályi környezet módosítását. Ugyanakkor felvet bizonyos olyan anyagi és eljárásjogi kérdéseket, amelyek esetleg igényelhetnek jogszabály módosítást. Ki szeretném emelni, hogy az én célom a választottbírói felelősségre irányadó szabályozás *de lege ferenda* javaslatával a választottbírói vitakultúra és vitarendezés hatékonyságának növelése volt, annak érdekében, hogy a választottbírói vitarendezés jelentőségét ezáltal is fejleszteni lehessen.

³⁷ A kérdéses rendelkezés is a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara, a Választottbírói Eljárás, annak szervei és az alkalmazásában álló személyek továbbá választottbírói tanács, valamint annak tagjai fordulatot alkalmazza.

Opponens helyesen jegyzi meg hogy az értekezés 5.3 alfejezetének címében egyértelmű elírás történt, ezt természetesen javítani fogom. Opponens szinten fölveti azt, hogy az angolszász fejezetben a gyakorlat és a szakirodalom alapján a rosszhiszeműség fogalmát további tartalommal lenne célszerű megtölteni. Erre alapvetően a kutatás egy későbbi fázisában vissza kívánunk térni. Annak oka, hogy a dolgozatban e kérdéssel részletesebben nem foglalkoztam, elsősorban az, hogy tartottam attól, hogy ennek a kérdéskörnek mélyebb vizsgálata a dolgozat szerkezeti kereteit, egyensúlyát esetlegesen felbontaná.

Opponens javasolja továbbá a 7. Fejezet (felelősségbiztosítás) felcserélését a 8. fejezettel amely a felelősség szabályozási javaslatával foglalkozik. A fejezetek sorrendiségén az értekezés felépítése során magam is sokat gondolkoztam, így opponens e felvetését külön megköszönöm, és azt bizonyosan megfontolom. Elsődleges szándékom a jogszabály javaslat (és annak magyarázata) utolsó fejezetként történő szerepeltetésével az volt, hogy eddigi kutatásaim eredményét ezzel a szövegtervezettel kívántam kifejezni és összegezni.

Az opponensi vélemény végén Benke József fölveti azt, hogy a választottbírói kötelező felelősségbiztosítást kizárólag a felelősséget megalapozó magatartás esetére kívánjuk biztosítani, vagy esetleg a joghatóságbeli tévedés esetén túl azokra az esetekre is, amelyek a Vbt. szerint az ítélet érvénytelenítését eredményezhetik. Megítélésem szerint, figyelembe véve a szakmai felelősségbiztosítással foglalkozó biztosítók gyakorlatát, általános eljárását, vélhetőleg egy annyira nehezen körülírható, kockázatként nehezen értékelhető esetkörre, mint a választottbírói *ítélet érvénytelenítése*, a biztosítók meglehetősen vonakodnának felelősségbiztosítási ajánlatot adni.

4. Prof. Dr. Veress Emőd opponensi véleménye

Veress Emőd opponensi véleményét négy szerkezeti egységre osztja, így foglalkozik a dolgozat általános keretrendszerével, a témaválasztás nehézségeivel és kockázataival, vizsgálja részletesen az értekezés megállapításait, valamint tartalmaz egy záró összegzést is.

A témaválasztás kapcsán kiemeli, hogy ugyan a felelősségi keretek arra ösztönzik a választottbírókat, hogy alaposan és körültekintően járjanak el, a kérdésnek egy másik fontos aspektusa is van, az immunitás. Ezért utal arra, hogy a szoros összefüggés miatt a dolgozat témaválasztása dicséretes, a két intézmény együttes vizsgálata szerencsés választás.

A dolgozat kulcskérdésének Veress Emőd azt tekinti, hogy miként lehetséges a felelősség és immunitás közötti egyensúlyt helyesen beállítani. Kiemeli, hogy az immunitásnak olyan mértékűnek kell lennie, hogy a választottbírókat a felesleges jogi behatásoktól védelmezze, ugyanakkor ne keltsen olyan benyomást, hogy a hibás vagy részrehajló döntések következmények nélkül maradhatnak. Utal arra, hogy a vonatkozó szabályozásban a kógencia és a diszpozitív szabályozás kérdése is felmerül, és az is egy lényeges kérdés, hogy mennyiben szükséges a választottbíráskodásra vonatkozó egyedi, részletező felelősségi szabályokat lefektetni. Kiemeli, hogy a dolgozat alapvetően a felelősségi szabályok önálló megteremtése mellett foglal állást.

Veress Emőd utal a témaválasztás kockázatos mivoltára is. A magyar jog vonatkozásban hangsúlyozza, hogy felmerül a téma gyakorlati súlyának kérdése, és alapvetően kérdéses az újdonságok feltárásának korlátolt lehetősége. Nehézségnek ítéli meg a választottbíráskodás komplex rendszerének megértését és értelmezését. Utal arra, hogy a kutatás során felmerülő másik jelentős kihívás a releváns forrásanyagok és adatbázisok hozzáférhetőségének korlátozottsága.

A téma gyakorlati súlya kapcsán – igaz, nem a magyar jog vonatkozásában – szeretnék utalni az angol Julian D. M. Lew bevezetésére az általa szerkesztett *The Immunity of Arbitrators* című, 1990-ben megjelent könyvben, melyben az alábbiak olvashatóak:

„Arbitration has become big business for all those involved and the users, who are paying for the arbitration service, may wish to seek redress against arbitrators who they feel have not applied the care and consideration appropriate to the case, or have followed a procedure specifically fashioned for the arbitration, but which does not totally mirror that of their own national practice.”³⁸

Lew fenti – immár 35 évvel ezelőtt írt – megállapításai a mai választottbírói (hazai és nemzetközi) környezetben is aktuálisnak tekinthetők.

Opponensem további nehézségnek ítéli meg azt, amire magam is utaltam az értekezésemben, azaz, hogy a kontinentális és a *Common Law* jogrendszerek közötti különbségek nehezíthetik az egységes fogalom- és elméletalkotást. Veress Emőd megítélése szerint az újdonság fellelésének és bemutatásának korlátolt lehetőségét jelenti az is, hogy a választottbíráskodás gyakorlatában alkalmazott immunitási szabályok és felelősségi elvek egy kiforrott területet alkotnak, ezért a valódi újdonság mértékének meghatározása korlátozott lehet.

Az opponensi vélemény a doktori értekezést részletesen, fejezetről fejezetre mutatja be. Az alábbiakban elsődlegesen azokra a fejezetekre fogok kitérni, amelyekkel kapcsolatban opponens alapvetően kritikai megjegyzést tesz véleményében.

A római jogi fejezet vonatkozásában kiemeli, hogy alapos, széles körű irodalmi háttérrel nyugszik, és a római jog új forrásokra épülő részletes tárgyalás jó történeti alapot teremt. Kritikaként jegyzi meg, hogy nem mindig derül ki egyértelműen, a történeti megállapodások a mai választottbírói gyakorlat konkrét problémáihoz és megoldási javaslataihoz hogyan kapcsolódnak, továbbá a bírói felelősség és immunitás történeti megközelítésének elemzését is hiányolja, továbbá az elméleti megközelítések egyes kritikai színezetének elmaradására is utal.

Megítélésem szerint a jelenkori választottbírói jogintézmények római jogi előképei közül feltétlenül kiemelés érdemel a *receptum arbitrii*, amely a mai értelemben vett választottbírói elfogadó nyilatkozat egyfajta előzményének tekinthető.

Figyelemmel arra, hogy az elfogadó nyilatkozat alapján jöhet létre a választottbírói jogviszony, a felelősség szempontjából sem mindegy a választottbírói elfogadó nyilatkozat tartalma, annak megtétele, a megtétel körülményei. A modern kori szabályozásra megítélésem szerint nagy

³⁸ Lásd: *The Immunity of Arbitrators*. (ed.: J. D. M. LEW). London, 1990. 1. o.

hatással volt a római jogi *compromissum* is, amely mint a választottbírói vita rendezésében történő megállapodás egyes újlatin nyelvekben még etimológiailag is érzékelhető és jelen van.

Ezzel kapcsolatban az egyes latin-amerikai országok korábbi szabályozásában létező, *cláusula compromisoria* fogalmára szeretnék utalni. Bernardo M. Cremades véleménye szerint a legnagyobb, és a választottbírói eljárást megnehezítő, vagy adott esetben ellehetetlenítő problémát a korábbi választottbírói szabályozásban az ún. *cláusula compromisoria* jelentette, melynek értelmében a már korábban érvényesen létrejött választottbírói megállapodás alapján választottbírói eljárást csak abban az esetben lehetett kezdeményezni, ha a felek a választottbírói eljárásra vonatkozó megállapodást egy *compromiso* (illetőleg portugál nyelven *compromisso*) útján megerősítették, melyet gyakran a rendes bíróságnak jóvá kellett hagynia.³⁹ Ez főképpen akkor lehet problematikus, ha a *compromiso* aláírására a vita kirobbanása után valamelyik fél már nem mutat hajlandóságot. A *compromiso* – mely számos esetben az eljáró választottbírók kijelölésével kapcsolatban is lényeges információkat tartalmaz – el nem fogadása, vagy aláírásának megakadályozása gátja lehet a választottbírói eljárásnak. Egyes dél-amerikai országokban ekkor lehetőség van arra, hogy az állami bíróság igénybevételel kerüjön aláírásra a *compromiso*, egyéb esetekben a választottbírói eljárására nem kerülhet sor.⁴⁰ Kiemelést érdemel, hogy a *compromiso* eredete egyértelműen a választottbíró kiválasztására irányuló *compromissum* fogalmához köthető.⁴¹

Ami a római jogi választottbírói szabályozásnak a leginkább modern jogra gyakorolt hatását illeti ott a dolgozatban is szereplő, Ulpianustól származó forráshelyre szeretnék utalni. A D. 4.8.3 ezt tartalmazza:

„1. *Tametsi neminem praetor cogat arbitrium recipere, quoniam haec res libera et soluta est et extra necessitatem iurisdictionis posita, attamen ubi semel quis in se receperit arbitrium, ad curam et sollicitudinem suam hanc rem pertinere praetor putat: non tantum quod studeret lites finire, verum quoniam non deberent decipi, qui eum quasi virum bonum disceptatorem inter se elegerunt. Finge enim post causam iam semel atque iterum tractatam, post nudata utriusque intima et secreta negotii aperta, arbitrum vel gratiae dantem vel sordibus corruptum vel alia qua ex causa nolle sententiam dicere: quisquamne potest negare aequissimum fore praetorem interponere se debuisse, ut officium quod in se recepit impleret?* 2. *Ait praetor: "Qui arbitrium pecunia compromissa receperit"*⁴²

E forráshely az alábbiakat mondja ki: bár a praetor senkit sem kényszerít arra, hogy választottbíráskodást vállaljon – mivel ez önkéntes, az akarat gyakorlásán múlik, és nem tartozik a hatáskörébe – mégis, ha egy fél egyszer már vállalta a tisztséget, a praetor úgy véli, hogy az ügy az ő gondoskodását és figyelmét igényli. Ennek oka, hogy ne érje csalódás azokat a személyeket, akik olyan valakit választottak, akit a jogvita eldöntésére megbízhatónak

³⁹ Lásd: B.M. CREMADES: *Resurgence of the Calvo Doctrine in Latin America*. Business Law International Vol. 7. No. 1. (2006). 57. o.

⁴⁰ Ezzel kapcsolatban lásd továbbá: P. SANDERS: *Quo vadis arbitration? Sixty Years of Arbitration Practice*. The Hague, 1999. 41.o.

⁴¹ A latin-amerikai jogrendszerek és a római jog, ill. spanyol jog kapcsolatára lásd különösen: APARICIO Z. G.: *A portugál és spanyol jogi kultúra hatása a latin (ibero) -amerikai jogrendszerekre PhD-értekezés*. Pécs, 2020. Lásd: <https://ajk.pte.hu/sites/ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/aparicio-zoltan-gergely/aparicio-zoltan-gergely-vedes-ertekezes.pdf> (A letöltés ideje: 2025. 02. 28.) Fentiekkel kapcsolatban lásd továbbá: BOÓC Á.: *A kereskedelmi választottbíráskodás egyes sajátosságai Dél-Amerikában*. Állam- és Jogtudomány, 2007/2., 289 – 332. o

⁴² Az értekezésben – terjedelmi okokból – a latin nyelvű szöveg nem szerepel, csak annak magyar nyelvű magyarázata.

tartanak. Mert tegyük fel, hogy miután az ügyet egy vagy több alkalommal megvizsgálták, és mindkét fél magánügyei nyilvánosságra kerültek, és a bizalmas titkok feltárultak, a választottbíró megtagadja a döntést; vagy azért, mert elfogultságot mutat, vagy azért, mert megvesztegetéssel megvesztegették, vagy más okból; tagadhatja-e bárki, hogy nem teljesen helyes, ha a praetor közbelép, hogy a döntőbíróra kényszerítse, hogy teljesítse a hivatalából fakadó kötelességeit?

A forráshely a praetori bírságolás lehetőségét is magában foglalja. Az opponensi kérdésre válaszolva ki szeretném emelni, hogy ez a mozzanat a római jogi elemzés nagyon fontos eleme véleményem szerint, ugyanis az ítélet meghozatalának feladatát tartalmazza, mely értelemszerűen a modern választottbírónak is elsődleges kötelezettsége, és a *de lege ferenda* javaslatomnak is súlyponti részét képezi. Az *ulpianusi* forráshely ilyen értelemben egy, a modern választottbíráskodás alapproblémáját is képező kérdést tárgyal, nyilvánvalóan figyelemmel a korabeli viszonyokra, így például a praetor szerepére.

A fejezetben tárgyalt egyes elméleti álláspontokat igyekeztem egymással összevetni, így például hasonlóságot mutattam ki Kecskés Lászlónak a *receptum arbitrii* kapcsán egy 2013-ban megjelent tanulmányában és a német Karl Schulte Westhoffnak 1909-ben Lipcsében megjelent doktori értekezésében olvasható nézete között.

Veress Emőd opponens az értekezés második, a választottbírák elleni felelősségre vonási kérdéskörben alkalmazandó jog egyes részeit elemző fejezet vonatkozásában kiemeli, hogy a több elméleti kérdés közül nem mindig látható az egyértelmű szintézis. Opponens hiányolja, hogy a virtuális eljárások során alkalmazandó kérdéseket hogyan lehetne egységes módon rendezni.

Opponens utal arra, hogy a játékelmélet alkalmazása érdekes újdonságnak tűnik annak kifejtését felületesnek ítéli meg, ezért szerinte ez a rész egy kicsit a dolgozatokból kilóg. Álláspontom szerint a virtuális eljárásokkal kapcsolatos helytállási-felelősségi kérdések ténylegesen újszerű kihívásokat teremtenek, jelenleg azonban a virtuális eljárásokkal összefüggő viszonylag kis számú gyakorlati tapasztalat még az egységes rendezés, jogrendezés elvi lehetőségét talán nem adja meg.

A dolgozatban néhány olyan irányvonalat igyekeztem kimutatni, melyek egy későbbi egységes jogalkalmazás, nemzetközi jogi gyakorlat irányába mutathatnak. Azt azonban biztosnak gondolom, hogy, bár a COVID-19 járvány lecsengésével az elvi lehetőség személyes eljárásokra nyilvánvalóan adott, a virtuális eljárások száma mindenféleképpen növekedni fog, így nem lehet a jövőben megkerülni azt sem, hogy ezzel kapcsolatban akár a választottbírói helytállási-felelősségi kérdéseket is vizsgáljuk, vagy abban nemzetközi jogi egységesítésre kerüljön sor.

Ezzel kapcsolatban – mintegy exkurzusként – utalunk arra, hogy a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara mellett Szervezett Állandó Választottbírárság Eljárási Szabályzata 2024. 09. 15.

napja óta azt tartalmazza, hogy az egyesbírók eljárásokban főszabály szerint online tárgyalást kell tartani.⁴³

Egyet tudok érteni opponensemvel abban, hogy részletesebb módon ki lehetett volna fejteni a játékelméleti részt az értekezésben, erre azonban részben terjedelmi okokból nem került sor. A céloim ezen elemmel nyilvánvaló módon az újdonság, az innováció beépítése volt. Kiemelendő, hogy a választottbírói jogi kutatásokra kevésbé jellemző interdiszciplináris lehetőségekre is fel kívántam ezzel hívni a figyelmet. Távolabbi terveim között egyébként a játékelmélet és a választottbíráskodás további kutatása, elemzése szerepel. (Erre utaltam a jelen válasz 2. pontjában is, ahol Kecskés László opponensi véleményére vonatkozó reakcióim olvashatóak.)

Az opponens a dolgozat harmadik fejezete alapján hangsúlyozza, hogy az Amerikai Egyesült Államokra vonatkozóan nagyon részletes elemzés található és ezt a dolgozat egyik legerősebb részének tekinti. Opponens arra is utal, hogy az USA-ban felmerült jogesetek részletes ismertetése hozzájárul ahhoz, hogy az immunitás gyakorlati megvalósulásáról képet kapjunk.

Kritikaként a fejezet nehezen követhető szerkezetét jelöli meg. Utal továbbá arra, hogy további angolszász jogrendszerek országok részletes elemzése és kívánatos lenne. Egyetértek azzal, hogy dolgozatomban az USA jogrendszerét valóban részletesen ismertettem. Ennek egyik oka nyilvánvalóan az immunitásról való azon sajátos felfogás, amely az amerikai jogrendszerben tükröződik, és amely dolgozatomban témájának megértéséhez nélkülözhetetlen, és az is egy nagyon fontos szempont volt, hogy valóban bőséges amerikai jogesetek állnak e témában rendelkezésre. A fejezet szerkezeti felosztását nyilvánvalóan e körülmény ténylegesen megnehezítette. Ha opponensnek az volt a benyomása, hogy ebben a fejezetben az egyes nézőpontok közötti szintézis hiányzik, bízom abban, hogy ez – különösen a hatodik fejezetet áttekintve – pótolhatóan tűnik. Ami a további angolszász országok elemzését illeti, arra jelen válaszomban 1. pontjában tértem ki részletesen.

A dolgozat negyedik fejezete vonatkozásában opponens kritikaként azt rója föl, hogy bár a fejezet sok országra és jogrendszerre kiterjed, de nehezen követhető az egyes különbségek összehasonlítása és szintézise. Hiányolja az átfogó, összehangoló jellegű vizsgálati keretrendszer felállítását. Opponens ezen véleményével alapvetően egyet tudok érteni, és bízom benne, hogy a dolgozat egy későbbi, talán az időmúlás következtében is kiérleltebb verziójában mód nyílhat a szintetikus megállapítások megtételére is.

Értekezésem ötödik fejezetét – mely a választottbírói felelősséget a magyar jogban mutatja be – opponensem a dolgozat másik központi súlyú fejezetének tekinti. Itt az opponens kritikaként olykor a részletekben történő elmélyedést rója fel, amely nehezítheti a fő témára vonatkozó összkep áttekintését. A tárgyalt fejezet vonatkozásában opponens ezen véleményével egyetértek, de bízom abban, hogy elsődlegesen a dolgozat nyolcadik, a jövőbeni magyar

⁴³ A Magyar Kereskedelmi és Iparkamara mellett Szervezett Állandó Választottbírói Eljárás Szabályzata 37. § (1) bekezdésének utolsó mondata ekként rendelkezik: „Egyesbírók eljárásokban elsősorban telekommunikációs eszköz útján kell a tárgyalást megtartani, kivéve ha a felek másként állapodnak meg vagy ha a választottbíró indokoltnak tartja a személyes jelenléttel történő tárgyalás tartását.” Lásd: <https://mkik.hu/download/124/eljarasi-szabalyzat-a4-20240915> (A letöltés ideje: 2025. 02. 27.)

szabályozásra történő javaslatot tartalmazó fejezete és e fejezet együttes olvasása lehetőséget teremthet arra, hogy a részletekből kikristályosodó összkép megfelelően érzékelhető legyen.

Veress Emőd a hatodik fejezet kapcsán azt emeli ki, hogy ennek talán ideális helye a harmadik fejezet előtt lett volna, vagy az angolszász országokra szóló fejezetbe integrálva. Megítélésem szerint ezen rész önálló fejezetben történő tárgyalása mindenképpen indokolt, hiszen eme fejezet célja nem egy vagy több jogrendszer vonatkozó megoldásán bemutatása, hanem az egyes jogrendszerek gyakorlati tapasztalataiból is merítve bizonyos elméleti kérdések, teoretikus problémák fejtegetése. Az a kritika elfogadható, hogy e fejezetnek a valós helye a harmadik, a különböző jogrendszereket részletesen bemutató fejezet előtt lenne. Az én felfogásom az volt, hogy ennek az elméleti fejezetnek a jobb megértését mindenféleképpen elősegíti az, ha előtte az egyes országok vonatkozó, ugyan olykor történeti bemutatkozáson alapuló, de mindenképpen tételes jogi szabályozásának leírása olvasható, áttekinthető.

Opponens a dolgozat hetedik, a felelősségbiztosítás és a választottbírói felelősség kapcsolata címet viselő fejezet vonatkozásában azt emeli ki, hogy ez a kutatásnak voltaképpen nem is tárgya, ugyanakkor elismeri, hogy természetesen szükséges ezzel a kérdéskörrel foglalkozni. Külön érdekes gondolatként emeli azt ki, hogy habár a választottbíró az úgynevezett jogban való tévedésért felelőssé nem tehető, a joghatósággal kapcsolatos téves döntésért a választottbíróknak felelnie szükséges.

Veress Emőd hangsúlyozza azt, hogy a dolgozatomban végig jelenlévő megközelítés (mely szerint a szerződéses és a deliktuális felelősség elemei együttesen jelennek meg) miatt kell a választottbírói tevékenységet *sui generis* jogviszonynak tekintenünk.

Az opponensi vélemény részletesen bemutatja dolgozatom nyolcadik fejezetét, a *de lege ferenda* javaslatot, amelyet a választottbírói szerződés sajátosságait tükröző, egyúttal a deliktuális felelősség bizonyos elemeit és integráló, kontraktuális felelősségre rendszerként ír le. Észrevételezi, hogy túl általános az a megfogalmazás, mely szerint a választottbírókat érintő felelősségi szabályok a választottbírói intézmény szerveire, és az alkalmazásában álló személyekre is irányadóak. Ezzel kapcsolatban arra utalok, hogy ezen fordulat a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara mellett szervezett Állandó Választottbírói Eljárási Szabályzata 50. §-ának megfogalmazásából indul ki, azzal kíván harmonizáló szövegezést tartalmazni.⁴⁴

Veress Emőd – hasonlóan Benke József véleményéhez – utal arra, hogy megfogalmazható olyan álláspont is, hogy amennyiben szükséges, a jelenleg hatályos szabályok alapján is képes a bírói gyakorlat a helyes megoldások kimunkálására, ugyanakkor kiemeli, hogy javaslatom fő törekvése az, hogy a választottbírói felelősséget önálló, a *sui generis* szerződéses viszony sajátosságait tükröző rendszerbe helyezze.

⁴⁴ A hivatkozott 50. § az alábbiak szerint rendelkezik: „50. § [Felelősségkorlátozás] A Magyar Kereskedelmi és Iparkamara, a Választottbírói Eljárás, annak szervei és az alkalmazásában álló személyek, a választottbírói tanács, valamint annak tagjai kártérítési és bármilyen egyéb jogkövetkezéssel járó felelőssége, 19 továbbá bármilyen jogcímen történő megtérítési, helytállási kötelezettsége kizárt minden, a választottbírói eljárással kapcsolatban felmerült cselekményért vagy mulasztásért, kivéve a szándékos vagy súlyos gondatlanságból eredő károkozásért való felelősséget.”

Az opponensi vélemény összegzésében kritikai megállapításként szerepel az összehasonlító vizsgálat vonatkozásában az egységes, egyértelmű kritériumrendszer alkalmazásának hiánya. Erre a kérdésre jelen válasz 1. pontjában reagáltam.

5. Záró észrevételek

Ismételten köszönöm opponenseim alapos munkáját, értő és jobbító szándékú észrevételeiket. Törekedtem arra, hogy minden kritikai megjegyzésre válaszoljak, az egyes hiányosságok okait feltárjam, annak érdekében, hogy azokat további kutatásaim során hasznosíthassam. *Ars longa, vita brevis.*

Figyelemmel e fenti szentenciára is, bírálóim opponensi véleményeiben megfogalmazott észrevételeikre és az azokra adott válaszokra, fontosnak tartom kiemelni, hogy ezen értekezéssel a kitűzött kutatás – bár jelentős mérföldkőhöz érkezett, de – nem zárult le, hanem az opponenciákból is gazdagodva törekszem annak továbbfejlesztésére, teljesebbé tételére, természetesen nem szem elől tévesztve Weöres Sándornak jelen válasz elején mottóként szereplő sorait.

Budapest, 2025. március 3.

Boóc Ádám